

УДК 347.93

Уляна Бек,

канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

Зоряна Добош,

канд. юрид. наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Інституту права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»

ОСНОВНІ СТАДІЇ ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АДВОКАТА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття присвячена дослідженню особливостей діяльності адвоката зі збирання та подання доказів суду. Авторами виділено три стадії доказової діяльності: визначення обсягу та змісту доказів; збирання доказів та їх подання суду. Детально проаналізовано процедуру отримання інформації та документів на підставі адвокатського запиту, виявлено недоліки законодавчого регулювання та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: доказова діяльність, адвокатський запит, витребування доказів, електронні докази, цифровий підпис.

Постановка проблеми. Діяльність сторін у цивільному процесі поділяється на декілька стадій; однією з найважливіших серед них є збирання та подання доказів, адже переважно саме від повноти пред'явлених доказів залежить кінцевий результат вирішення спору судом.

Особлива роль у збиранні і поданні доказів суду належить адвокату, який бере участь у справі і представляє ту чи іншу сторону. Питання доказової діяльності адвоката у цивільному процесі врегульовано Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», а також Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України). Аналізуючи відповідні нормативні акти, доходимо висновку про наділення адвоката особливими правами щодо збирання та подання доказів. Водночас під час реалізації відповідних законодавчих положень часто виникають труднощі та проблеми з отриманням необхідних доказів та інформації.

Більше того, з 15 січня 2018 року ґрунтовно оновлено цивільно-процесуальне законодавство у тому числі стосовно видів доказів та способів їх подання, які потребують окремого законодавчого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із даної теми. З початком реформування інституту адвокатури, розпочатого прийняттям Закону України «Про адвокатуру» (втратив чинність), інтерес до діяльності адвоката зі збирання доказів у юридичній науці різко зріс. Активне обговорення це питання отримало серед представників кримінально-процесуальної науки.

У вітчизняній науці цивільного процесуального права діяльність адвоката-представника зі збирання доказів не була предметом спеціального дослідження. Окремі аспекти діяльності адвоката в доказуванні досліджували такі представники

цивільного процесуального права, як В. Е. Беяневич, А. А. Власов, Я. П. Зейкан, Е. Є. Макушкіна, С. А. Халатов, В. І. Ямковий та інші.

Проте динамічність цивільно-процесуального законодавства, практики участі адвоката у доказуванні під час підготовки справ до судового розгляду і в судовому розгляді вимагають спеціального окремого дослідження цієї проблеми.

Мета даної статті – виділити основні стадії доказової діяльності адвоката та проаналізувати їх особливості у розрізі оновленого процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Цивільне процесуальне законодавство України закріплює поняття доказів як будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків (ст. 76 ЦПК України).

Аналізуючи теоретичні та практичні особливості діяльності адвоката у цивільному судочинстві, можна виділити три стадії його доказової діяльності. Перша – це визначення обсягу та меж доказової діяльності. У разі якщо адвокат представляє інтереси позивача, то критерієм, орієнтиром цьому слугуватимуть предмет та підстави самого позову. Натомість обсяг доказової бази для сторони відповідача буде залежати від змісту його заперечень, обставин, які буде намагатися спростувати.

Участь адвоката на даній стадії доказової діяльності є важливою, оскільки, по-перше, адвокат

здебільшого не володіє повним обсягом інформації щодо обставин спору, який виник, йому невідомо про наявність тих чи інших документів, листів, предметів, іншої інформації, що може і повинно слугувати доказами, тому саме від його професіоналізму, послідовності, детального вивчення справи буде залежати кінцевий результат [1, с. 76-79; 2, с. 26-30; 3, с. 32-48].

По-друге, в оновленому процесуальному законодавстві чітко окреслено часові межі подання доказів сторонами до суду першої інстанції. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 83 ЦПК України позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати докази разом із поданням позовної заяви. Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом із поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи (ч. 3 ст. 83 ЦПК України). Ч. 4-7 ст. 83 ЦПК України передбачено винятки із даного правила, коли суд бере до уваги докази, подані пізніше. Тому саме на початковому етапі необхідно визначити та зібрати необхідні докази, оскільки у майбутньому це може виявитися неможливим.

Другою стадією доказової діяльності адвоката виділяємо збирання доказів. У науковій літературі виділяють дві форми збирання доказів адвокатом: пасивну і активну [4, с. 73; 5, с. 15]. За словами науковців, збирання доказів у пасивній формі реалізується шляхом подання судові клопотань, спрямованих на залучення нових або додаткових доказів (про витребування доказу, про призначення експертизи і т. д.). Натомість збирання доказів в активній формі означає здійснення суб'єктами доказування самостійних, активних дій з виявлення і здобуття доказів (надсилання запитів, опитування громадян, ознайомлення на підприємствах, установах, організаціях з необхідними для виконання доручення документами і матеріалами тощо).

Якщо аналізувати запропонований поділ форм збирання доказів адвокатом, дещо сумнівним видається зарахування до діяльності адвоката зі збирання доказів подання клопотань суду про витребування доказів, про призначення експертизи тощо. Так, витребування доказів судом відбувається у тому разі, якщо учаснику справи чи його представнику самостійно не вдається їх отримати. Тобто вони безрезультатно вжили усіх можливих способів отримання інформації, документа тощо і тому змушені звернутися до суду із відповідною заявою. Окрім того, отримання доказів, проведення експертизи тощо відбувається на підставі відповідної ухвали суду, а не за заявою (клопотанням) адвоката-представника. Тому у цьому разі саме суд, а не адвокат є суб'єктом витребування та отримання необхідних по справі доказів. У цьому аспекті діяльність представника зводиться лише до того, що він повідомляє суду про можливі засоби доказування тієї чи іншої обставини по справі.

Тому, враховуючи вищенаведене, спробуємо більш детально зупинитися на питанні отримання доказів безпосередньо адвокатом. У п. 1, 3, 5, 7, 8, 10 ст. 20 Закону України

«Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачені права адвоката на виконання дій, за допомогою яких ним можуть бути зібрані відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі (запит і одержання документів чи їх копій від громадян та юридичних осіб, ознайомлення на підприємствах, в установах, організаціях з необхідними документами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом, опитування громадян, збирання предметів і документів, отримання письмових висновків фахівців з питань, що потребують спеціальних знань та ін.) [6].

Серед наведеного переліку право на отримання необхідних доказів шляхом надіслання запиту є одним зі специфічних прав адвоката-представника, яке не може бути реалізоване будь-яким іншим учасником цивільного процесу. Право на звернення з адвокатським запитом у статті 20 Закону закріплене як перше професійне право адвоката – законодавець у такий спосіб відзначив важливість цього права для забезпечення здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги на професійній основі. Тому саме на питанні адвокатського запиту спробуємо зосередити більшу увагу.

Адвокатський запит – письмове звернення адвоката до органу державної влади, органу місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб, підприємств, установ і організацій незалежно від форми власності та підпорядкування, громадських об'єднань про надання інформації, копій документів, необхідних адвокату для надання правової допомоги клієнту (ч. 1 ст. 24) [6].

Законодавством України не передбачено оплати за надання інформації чи документів на підставі адвокатського запиту. Водночас абз. 3 ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачає обов'язок адвоката відшкодувати витрати на копіювання та друк документів обсягом більше як десять сторінок. Вартість відшкодування визначається на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 740 [7].

Позитивним є факт чіткого визначення в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» строків, протягом яких адвокату повинна надаватись відповідь на запит. У цьому контексті варто зауважити, що орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань мають надати відповідь на адвокатський запит не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання [6]. Фактично законодавець запровадив щодо адвокатського запиту таке ж правило, яке діє щодо запитів на доступ до публічної інформації.

У разі, якщо адвокатський запит стосується надання значного обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, строк розгляду адвокатського запиту може бути продовжено до 20 робочих днів з обґрунтуванням причин такого продовження, про що адвокату письмово повідомляється не

пізніше 5 робочих днів з дня отримання адвокатського запиту.

Новацією цивільного процесуального законодавства є закріплення можливості підтвердження певних обставин по справі електронними доказами. Відповідно до ч. 1 ст. 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, які мають значення для справи, зокрема електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет).

Водночас у контексті останніх змін процесуального законодавства недосконаліми вбачаємо положення Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», який розглядає адвокатський запит виключно як письмовий документ. У разі необхідності витребування електронного доказу більш прийнятним видається і направлення запиту у такій же формі. Більше того, законодавством також не передбачено обов'язку надання відповіді на запит в електронній формі, що фактично на даний момент унеможливує витребування електронних доказів за адвокатським запитом. У зв'язку з цим пропонуємо внести відповідні зміни до змісту нормативно-правових актів України, які визначають порядок подання запиту адвокатом та отримання на нього відповіді, шляхом запровадження також електронних форм отримання необхідних доказів.

Важливою гарантією отримання відповіді на адвокатський запит є закріплення кореспондуючого обов'язку органів державної влади та місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій (ч. 2 ст. 24) [6] та встановлення відповідальності за його невиконання.

Відповідно до ч. 5 статті 2123 Кодексу України про адміністративні правопорушення, неправомірною відмова в наданні інформації, несвоєчасне або неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [8].

Як вбачається із вищенаведеного, нормативне регулювання адвокатського запиту стало більш чітким. Вперше у вітчизняному законодавстві встановлено строки надання відповіді на адвокатський запит та адміністративну відповідальність за відмову в наданні інформації на адвокатський запит, несвоєчасне або неповне надання інформації, а також надання інформації, що не відповідає дійсності. Це сприяє кращому виконанню адвокатом своїх

професійних функцій та сприятиме оперативності і своєчасності надання правової допомоги тим, хто її потребує.

Окремі науковці, досліджуючи обсяг та якість законодавчого регулювання питання отримання адвокатом відповіді на адвокатський запит, роблять висновок про належний рівень теоретичного регулювання даного питання [9, с. 92]. Водночас, як нам видається, не всі питання знайшли своє відображення у положеннях вітчизняних нормативних актів. Зокрема, на практиці часто виникає проблема з отриманням інформації, яка вилучувалася на підставі адвокатського запиту. Наприклад, банківські установи відмовляються надати відповідь на адвокатський запит щодо певного виду інформації, посилюючись на можливість надання такої інформації лише на підставі рішення суду. Управління Державної фіскальної служби також відмовляються надати інформацію щодо розмірів та дати сплати єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, посилюючись на Закон України «Про захист персональних даних» тощо. Однак, як видається, не завжди така відмова є обґрунтованою, особливо у тому разі, коли адвокат намагається отримати інформацію про особу, інтереси якої він представляє. Для прикладу, особа має намір звернутися до суду з позовом на незаконні дії управління Пенсійного Фонду України щодо визначення розміру пенсії за віком. Одним з основних доказів у справі буде довідка територіального управління Державної фіскальної служби про сплату страхових внесків на застраховану особу-позивача. Для її отримання адвокат-представник звернувся з відповідним запитом, однак отримав відмову, оскільки така інформація є інформацією з обмеженим доступом. Як видається, у даній ситуації такі відомості все ж мали бути надані, оскільки адвокат витребує інформацію про особу, інтереси якої він представляє, і саме для захисту її прав звернувся із запитом. Однак про це уповноваженій особі фіскальної служби не було відомо, а вимагати додаткові документи згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» заборонено. У зв'язку з цим пропонуємо абз. 2 ч. 1 ст. 24 зазначеного закону викласти у такій редакції: «Додаткові документи, які підтверджують представництво адвокатом інтересів особи або їх необхідність для конкретної справи, можуть надаватися самостійно адвокатом або на вимогу суб'єкта, якому надіслано адвокатський запит».

Таким чином, підсумовуючи вищезазначене, виділяємо такі особливості збирання доказів на підставі адвокатського запиту: безкоштовність отримання інформації, документів; чітке окреслення строків реагування на запит; встановлення відповідальності за порушення вимог закону щодо надання відповіді на запит; необхідність долучення додаткових документів, які підтверджують зв'язок запитуваної інформації з конкретною особою чи справою.

І, нарешті, останньою стадією доказової діяльності адвоката є подання доказів суду. Так, необхідні докази мають бути подані безпосередньо до суду разом із позовною заявою, відзивом чи письмовими поясненнями, за окремими

винятками, передбаченими ст. 83 ЦПК України. У процесі реформування нормативної бази запроваджено такі зміни щодо порядку подання доказів суду. По-перше, копії письмових доказів мають бути засвідчені підписом особи, яка їх подає із зазначенням дати засвідчення (абз. 2 ч. 5 ст. 95 ЦПК України). По-друге, суб'єкт, котрий подає докази суду, повинен підтвердити, що аналогічний пакет доказів заздалегідь надіслано поштою або вручено іншим учасникам справи (ч. 9 ст. 83 ЦПК України). І, нарешті, по-третє, передбачено можливість подання доказів через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему з використанням електронного цифрового підпису. Під час реалізації права на подання документів в електронній формі вагому роль будуть виконувати саме адвокати-представники, оскільки для пересічного громадянина створювати власний електронний підпис недоречно, особливо якщо йдеться про поодинокі звернення до суду за захистом своїх прав та законних інтересів. Натомість адвокати, для яких співпраця із судом є основною частиною професійної діяльності, з метою оптимізації своєї роботи та на виконання вимоги ч. 6 ст. 14 ЦПК України про обов'язку реєстрацію офіційних електронних адрес в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі зацікавлені виготовити власний електронний цифровий підпис.

Висновки.

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що доказова діяльність адвоката поділяється на три стадії: визначення обсягу та змісту доказів, їх збирання та подання суду.

Порівняно з іншими учасниками цивільного процесу адвокат має більше гарантованих законодавством можливостей щодо збирання доказів шляхом направлення адвокатського запиту та їх подання через Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

Статья посвящена исследованию особенностей деятельности адвоката по сбору и представлению доказательств суд. Авторами выделены три стадии доказательственной деятельности: определение объема и содержания доказательств; сбор доказательств и их представление суду. Детально проанализирована процедура получения информации и документов на основании адвокатского запроса, выявлены недостатки законодательного регулирования и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: доказательная деятельность, адвокатский запрос, истребование доказательств, электронные доказательства, цифровая подпись.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the activity of the lawyer in collecting and submitting evidence to the court. The authors distinguish three stages of evidential activity: the definition of the volume and content of evidence; collection of evidence and their submission to the court. The procedure for obtaining information and documents based on a lawyer's request is analyzed in detail, shortcomings of legislative regulation were identified and ways of their elimination were proposed.

Key words: evidence, advocate's request, demanding evidence, electronic evidence, digital signature.

Зважаючи на відсутність чіткого законодавчого механізму реалізації права на адвокатський запит та несистемність запровадження законодавчих змін, ефективність доказової діяльності адвоката значно зменшується.

Список використаних джерел:

1. Головань І. В. Бізнес-адвокатура в Україні / І. В. Головань. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток», 2004. – 259 с.
2. Каменский В. В. Вопросы этики и закон / В. В. Каменский // Информационный бюллетень Одесской областной коллегии адвокатов. – 2002. – № 3. – С. 26-30.
3. Стецовский Ю. И. Профессиональный долг адвоката и его статус : монография / Ю. И. Стецовский, Г. Б. Мирзоев. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 450 с.
4. Геведзе Т. Доказувальна діяльність адвоката-представника як форма реалізації правової позиції по господарській справі / Т. Геведзе // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – № 95. – С. 72-74.
5. Макушкина Е. Э. Право адвоката на сбор доказательств : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс» // Е. Э. Макушкина. – Томск, 2007. – 27 с.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5076-VI // Офіційний вісник України. – 2012. – № 62. – Ст. 17.
7. Про затвердження граничних норм витрат на копіювання або друк документів, що надаються за запитом на інформацію : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 липня 2011 р. № 740 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 54. – Ст. 2150.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 7 грудня 1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legal.com.ua/cgi-bin/matrix.cgi/document.html>.
9. Зейкан Я. П. Підготовка адвоката до цивільного процесу / Я. П. Зейкан. – Х.: Фактор., 2017. – 176 с.

